

Ασματικό Τυπικό: Η λειτουργική μεταρρύθμιση του αγ. Συμεών Θεσσαλονίκης

/ [Πεμπτουσία](#)

Προχωρώντας προς την ολοκλήρωση της μελέτης του αρχιμ. Νικολάου Ιωαννίδη (προηγούμενο άρθρο: www.pemptousia.gr/?p=61057) για τη βυζαντινή λειτουργική θεολογία, συνεχίζουμε την εξέταση της συμβολής του αγ. Συμεών Θεσσαλονίκης στη μεταρρύθμιση του ασματικού τυπικού.

Πηγή: www.lavaron.gr/

Όταν ο άγιος Συμεών ενθρονίσθηκε ως αρχιεπίσκοπος στη Θεσσαλονίκη (1416 ή 17) βρήκε, όπως αναφέρει, να διατηρείται το ασματικό τυπικό μόνο στη «μεγάλην αυτής Εκκλησίαν», το ναό δηλαδή της Αγίας του Θεού Σοφίας: «Αλλ' η μέν ασματική αυτή ακολουθία πέπαυται εν πόλεσιν άλλαις, καλώς ούσα συντεθειμένη, και διά ψαλμών και εφυμνίων Θεώ αναφερομένη· εν μόνη δε τη ημετέρα ταύτη ευσεβεστάτη πόλει Θεσσαλονίκη κατά την μεγάλην αυτής Εκκλησίαν...

συντηρήρηται και μένει»[\[173\]](#). Η συντήρηση αυτή του ασματικού τυπικού διήρκεσε μέχρι την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους (1430) και οφείλεται αποκλειστικά στις ενέργειες του Συμεών, ο οποίος όχι μόνο επέβαλε τη διατήρησή του, αλλά προέβη, με το υψηλό ποιμαντικό και λειτουργικό αισθητήριο που διέθετε, σε μεταρρυθμίσεις απαραίτητες για τις λειτουργικές ανάγκες του ποιμνίου του.

Η εξέταση του πολύ σημαντικού έργου του Συμεών, που αφορά το ασματικό τυπικό και τις μεταρρυθμίσεις που επέφερε σ αυτό, έχει γίνει από τον αείμνηστο καθηγητή Ιωάννη Φουντούλη, ο οποίος πρώτος το παρουσίασε, με βάση ανέκδοτα χειρόγραφα έργων του συγγραφέα μας. Η έρευνα αυτή, που περιέχεται κυρίως στο βιβλίο του Το λειτουργικό έργο Συμεών τον Θεσσαλονίκης[\[174\]](#) αλλά και σε άλλα μελετήματά του, άνοιξε νέους ορίζοντες στην έκθεση της λειτουργικής διδασκαλίας και την εκτίμηση της αξίας του έργου του Συμεών. Στο βιβλίο αυτό οφείλει πολλά το παρόν μέρος της εισηγήσεώς μας.

Μια σύντομη περιγραφή κάποιων διευθετήσεων στις οποίες προέβη στο ασματικό τυπικό ο Συμεών, μας δίδει στο έργο του Διάλογος: «Ήν (την ασματικήν τάξιν) και ημείς βουλόμενοι ασινή τηρείσθαι και μένειν ώσπερ ήδυσμα τι και άρτυμα γλυκαίνον, συνηρμόσαμεν αυτή και τα των κανόνων»[\[175\]](#). «...μόνον το, «Μακάριος ανήρ”, τον ένα ψαλμόν μετά μέλους κατά τον ήχον λέγειν διετυπώσαμεν»[\[176\]](#). «Διά τα έτερα αντίφωνα, λεγόμενα μέν πρώην, αφεθέντα δε νύν»[\[177\]](#). «Και ευθύς οι κανόνες της εορτής, ή του αγίου, ους προσεθήκαμεν δι' ευκοσμίαν ημείς και ευταξίαν της εκκλησίας, δόξαν τε Θεού και των αγίων αυτού... και δια την ωφέλειαν δε, παράκλησιν τε και προσμονήν των ευσεβών, ως ειθισμένων εν τοις κανόσι. Πρόερον μέν γαρ κανόνες εν τώ ασματικώ ουκ εψάλλοντο· αλλά μετά τον Πεντηκοστόν, γινομένης συναπτής, ευθύς ελέγοντο οι «Αινείτε”· νύν δε μετά τους κανόνας τα εξαποστειλαρια λέγονται»[\[178\]](#).

Οι ενδεικτικές και ευκαιριακές αυτές νύξεις, που υποδηλώνουν ασφαλώς μεταρρυθμιστικό ή ακριβέστερα διορθωτικό-διαρρυθμιστικό έργο, αποτυπώνονται λεπτομερέστερα και πολύ συστηματικά στο Τυπικό της αγίας Σοφίας, που συνέταξε ο ίδιος και που διασώζεται στον ανέκδοτο κώδικα 2047 της Εθνικής Βιβλιοθήκης Αθηνών[\[179\]](#). Βεβαίως για τη σύνταξη του Τυπικού αυτού έλαβε υπόψη παλαιότερες τυπικές διατάξεις και κυρίως το Τυπικό της Μεγάλης Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως, όπως ο ίδιος αναφέρει: «Εν τη μεγάλη αγιωτάτη εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως ούτω γίνεται η εν τώ ναώ της στάσεως τάξις...»[\[180\]](#).

Έτσι, το μεταρρυθμισμένο ασματικό τυπικό του βυζαντινού λειτουργιολόγου μας είναι μια «πρωτοποριακή δημιουργία» που συνίσταται στη διαρρύθμιση του αρχαίου ασματικού τυπικού με την προσθήκη στοιχείων από το μοναχικό τυπικό,

σύμφωνα με τις απαιτήσεις των πιστών της εποχής του, όπως είχαν διαμορφωθεί μετά την επικράτηση των μοναχικών ακολουθιών. Είναι πολύ χαρακτηριστική η μαρτυρία που αναγράφεται στον χειρόγραφο κώδικα: «Αρχή συν Θεώ αγίω της διατάξεως των ακολουθιών του όλου ενιαυτού, της εν τη αγιωτάτη του Θεού Μεγάλη Εκκλησία Θεσσαλονίκης, αρχαίας μέν ούσης, συντεθείσης δε επί πλέον ευτάκτως και διορθωθείσης παρά του ταπεινού Συμεών αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. Ψάλλονται δε πρώτον, τα ασματικά· έπειτα συν αυτοίς και οι παρά των αγίων συντεθέντες διά τε ιδιομέλων και τροπαρίων και κανόνων ύμνοι, εις δόξαν Χριστού και των αγίων αυτού»[\[181\]](#).

Έτσι, πολύ συνοπτικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι προσέθεσε στον ασματικό εσπερινό «στιχηρά» και «απόστιχα» και στον όρθρο «καθίσματα», «αναβαθμούς», «κανόνες» και «στιχηρά των αίνων». Κατά τον εσπερινό τα μέν στιχηρά ψάλλονταν μετά την είσοδο, τα δε απόστιχα μετά το «εν ειρήνη προέλθωμεν», δηλαδή την απόλυση του ασματικού έσπερινού· κατά τον όρθρο οι κανόνες χωρίς να είναι συνδεδεμένοι με τις ωδές του Ψαλτηρίου, όπως στο μοναχικό όρθρο, ήσαν εγκώμια ή παρακλήσεις αφιερωμένες στην εορτή ή στους εορταζόμενους αγίους και ψάλλονταν πριν τους αίνους[\[182\]](#).

Ο Συμεών προβαίνοντας στις παραπάνω μεταρρυθμίσεις δεν διακατεχόταν από πνεύμα καινοτομίας ή νεωτερικότητας, ούτε υποκειμενικής επιθυμίας και προτιμήσεως, αλλά από πνευματικό ενδιαφέρον, σεβασμό και αγάπη στη λειτουργική παράδοση της Εκκλησίας και από ποιμαντική μέριμνα για το λαό του Θεού. Όπως ήδη αναφέραμε, κατά την εποχή του το μοναχικό τυπικό είχε επικρατήσει καθολικά στην ορθοδοξία και οι ασματικές ακολουθίες στην επαρχία του τελούνταν μόνον στο ναό της Αγίας του Θεού Σοφίας με κίνδυνο όμως να εκτοπισθούν και απ' εκεί. Τους λόγους που οδηγούσαν πολλούς χριστιανούς στην απόρριψη του ασματικού τυπικού υπέρ του μοναχικού, ο Συμεών τους εντοπίζει στην αδιαφορία και απροθυμία των πιστών «εις το μένειν την αρχαίαν παράδοσιν» και στη ραθυμία ένεκα της οποίας «νύν αφέθη (η ασματική ακολουθία), ην έδει τηρείσθαι ταις καθολικαίς καν εκκλησίαις, ή πάντοτε ή κατά καιρόν»[\[183\]](#).

Πέραν όμως αυτών των αρνητικών λόγων σημαντικό ρόλο θα έπαιξε ασφαλώς και ένας θετικός λόγος, η τιμή και η αγάπη των χριστιανών προς τους αγίους, οι οποίοι κατ' εξοχήν υμνούνταν με τα τροπάρια και τους κανόνες του μοναχικού τυπικού, πράγμα που δεν συνέβαινε τόσο στο ασματικό τυπικό. Θεωρούμε ότι σ' αυτή την κατηγορία των πιστών αναφέρεται ο Συμεών ομιλώντας για «γογγυστάς περί τα καλά» ή για «τοις προσέχουσι και προθυμουμένοις»· και γι' αυτό ακριβώς προχώρησε στη μεταρρύθμιση της ασματικής ακολουθίας, προσθέτοντας, όπως αναφέραμε, τροπάρια και κανόνες, ώστε να αποβεί, όπως λέγει στη συνέχεια,

«ευκτατοτέρα και ηδυτέρα των εν ταις μοναίς ακολουθιών γινομένων» αφού «συνηρμόσαμεν αυτή και τα των κανόνων»[\[184\]](#).

[Συνεχίζεται]

173. Διάλογος, ΤΝΓ', PG 155, 556A.

174. ΙΩ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Το λειτουργικόν έργον. Η έρευνα του Φουντούλη επιβεβαιώνεται, αρκετά χρόνια αργότερα, και από τη ψαλτική παράδοση, βλ. ΔΗΜ. ΜΠΑΛΑΓΕΩΡΓΟΥ, Η ψαλτική παράδοση, Αθήνα 2001.

175. Διάλογος, ΤΒ'-ΤΓ', PG 155, 556B.

176. Αυτόθι, ΤΜΖ', PG 155, 628D.

177. Αυτόθι, PG 155, 629C.

178. Αυτόθι, ΤΝΑ', PG 155, 648AB. Πρβλ. ΙΩ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, «Ο άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης συντάκτης τυπικού», σ. 109.

179. Για τον συγκεκριμένο κώδικα βλ. Λ. ΠΟΛΙΤΗ, Κατάλογος χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος άρ. 1857-2500, Αθήναι 1991, σσ. 94-95 και J. DARROUZES, "Notes d' histoire de textes", Revue des Etudes Byzantine, 21(1963), σσ. 232-234.

180. Κώδιξ Αθηνών 2047, φ. 2γ παρά ΔΗΜ. ΜΠΑΛΑΓΕΩΡΓΟΥ, Η ψαλτική παράδοση, σ. 112.

181. Αυτόθι, φ. 75γ παρά ΔΗΜ. ΜΠΑΛΑΓΕΩΡΓΟΥ, αυτόθι.

182. Πρβλ. ΙΩ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, «Ο άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης συντάκτης τυπικού», σ. 115-116. Αναλυτικότερα για το μεταρρυθμιστικό έργο του Συμεών στο ασματικό τυπικό βλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Το λειτουργικόν έργον Συμεών του Θεσσαλονίκης, σσ. 149-157.

183. Διάλογος, ΤΝΣΤ', PG 155, 661C. Πρβλ. ΙΩ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Το λειτουργικόν έργον, σ. 150. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ο άγιος Συμεών Θεσσαλονίκης συντάκτης τυπικού», σ. 114.

184. Διάλογος, ΤΒ'-ΤΓ', PG 155, 556BC. Πρβλ. ΔΗΜ. ΜΠΑΛΑΓΕΩΡΓΟΥ, Η ψαλτική παράδοση, σ. 115.